

immundus, luxuriosum luxuriosus erubuit? Plena est ambitiosis ecclesia. Non est jam quod horreat in studiis et molitionibus ambitionis, non plus quam spelunca latronis in spoliis viatorum. Si Christi discipulus es, ignescat zelus tuus, exurgat auctoritas adversus impudentiam hanc et generalem pestem. Intuere Magistrum sic facientem et audi dicentem: Qui mihi ministrat, me sequatur.¹ Non parat aures, ut audiat, sed flagellum, quo feriat. Verba nec facit nec recipit. Nec enim sedet iudicans, sed insequitur puniens. Causam tamen non tacet, quod videlicet domum orationis, negotiationis fecissent. Ergo et tu fac similiter. Erubescant vultum tuum hujusmodi negotiatores, si fieri potest; si non, timeant. Et tu flagellum tenes. Timeant nummularii, nec fidant in nummis, sed diffidant; abscondant aes suum a te, scientes effundere, quam accipere paratiorem. Hoc studiose et constanter agendo multos lucrificas, turpium sectatores lucrorum honestioribus officiis vindicando; multos, ne vel audeant hujusmodi attentare, servabis. Adjice illud, quod non parum proficiet et ad ferias, quas tibi suadeo. Ita nempe non pauca tibi momenta temporum redimes ad vacandum considerationi, quaedam, ut dixi, negotia nec audiendo, quaedam aliis committendo, quae tua digna putaveris audientia, fideli quodam et accommo ipsi causae compendio terminando.²

¹ Joh. 12, 26.

² De consideratione lib. 1. c. 10. 11; Migne P. L. 182, 741. 742.

III.

Quaestiones theologicae de vectigalibus.

Tota haec tractatio vectigalium sive exactionum ad quatuor capita redigi potest. 1. Agemus de variis nominibus, quae impositionem sive exactionem aliquam denotant; et in quo illa conveniant, in quo inter se differant, quid unumquodque illorum significet, et unde suam originem ducant. 2. Redigemus omnia exactionum genera ad tria capita; aut enim sunt justa aut injusta aut dubia. In quibus videbimus, quid viri docti de hac re sentiant, tum etiam quae sint conditiones, quae exiguntur ad justitiam omnium exactionum. 3. Proponemus nostram sententiam. 4. Objectiones adversariorum solventur. His omnibus absolutis tota haec disputatio absoluta erit.

Caput I. Varia genera exactionum.

Haec sunt potissima genera exactionum, ad quae reliqua omnia redigi possunt: Pensio, census, tributum, pedagium, vectigal, tallia, collecta, praestantia, angaria, perangaria, munus et alia, quae postmodum adnumerabimus.

Haec omnia in hoc conveniunt quod sint publicae exactiones, sed in hoc differunt, quod pensio publica, census publicus et tributum idem fere significant. Sunt enim haec pretia, quae principi vel reipublicae vel communitati debentur de proprio solo, sive de terrae nascentibus, pro

defensione et gubernatione regni sive urbis. Census autem proprie solvitur de capite ad profitendam subjectionem. A qua Judaei se liberos arbitrabantur tanquam filii Abrahæ, et ideo dicebant: „Semen Abrahæ sumus et nemini servivimus unquam.“¹ Hujusmodi census inter christianos principes non est usu frequens. De eodem censu interrogatus Christus salvator noster, an liceret dare caesari, respondit: „Reddite quae sunt caesari caesari, et quae sunt Dei Deo.“² Vectigal, teloneum, guidagium, gabella, decana ac datum eandem ferme rem significant. Sunt enim haec pretia, quae solvuntur pro rebus mutatis sive pro mercibus, quae vehuntur negotiationis gratia ad refectionem murorum, pontium, viarum aliorumque id genus publicorum operum. Idem dicendum est de salinario respectu salis. Pedagium proprie solvitur pro habilitate sive refectione viarum. Tallia, praestantia, collecta, impositio idem significant; sunt enim pretia vel summae, quae ob aliquam rationabilem causam solvuntur a singulis subditis, proportionaliter ad totam substantiam. Angaria et perangaria sunt injustae exactiones, quae potius extorsiones sunt dicendae.

Unde haec nomina sumant etymologiam sive denominationem, perspicuum est omnibus. Pensio a pendendo dicta est, sicut vectigal a vehendo, tributum a contribuendo, census a recensendo, angaria ab angendo, eo quod angat miseros homines; et ita de aliis, de quibus licebit videre Silvestrum³ verbo „gabella“ in principio.

Caput II. Sententiae doctorum de conditionibus ad justitiam exactionum necessariis.

Haec omnia tributa sive exactionum genera aut sunt justa aut injusta aut dubia. Ad justitiam harum exactionum requiruntur multae conditiones; quibus omnibus

¹ Joh. 8. 33.

² Mat. 22. 21.

³ Silvestrum de Prieria in sua Summa Summarum, quae Silvestrina dicitur; edit. Argentor. 1518, fol. CCVIII.

servatis, tributa justa erunt et juste exigi poterunt et subditi in conscientia tenebuntur ea solvere.

Hanc veritatem probamus I. ex testimonio Matth. 22, 21.: „Reddite quae sunt caesari caesari, et quae sunt Dei Deo;“ 2. ex testimonio Pauli Rom. 13, 7.: „Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal“ etc.; 3. probatur ex testimoniis Hieronymi, Chrysostomi, Theophylacti, Augustini et aliorum, quos refert Alphonsus de Castro libro 1. de potestate legis poenalis.¹ In hoc etiam conveniunt omnes antiqui theologi et canonistae, affirmantes, justa tributa juste exigi.

Quae tum justa censebuntur quum debitae conditiones servantur. Quare de conditionibus justae exactionis agendum est.

Prima conditio justae exactionis est auctoritas ad ea imponenda; qualis est summus pontifex, concilium generale, imperator, rex, respublica et quisvis princeps et quaevis civitas, quae habet immemorabilem consuetudinem imponendi talia tributa; et quod pejus est, omnes castellani imponunt ista tributa, quod fieri non debet. — Civitates Italiae hodie (ut refert Angelus de Clavasio² verbo „pedagium“ et alii summistae), ex quo habent merum et mixtum imperium, obtinuerunt de facto, ut possint imponere haec tributa. Reliqui principes praescriperunt jura imperatoris. — Praeterea tributa aut sunt antiqua aut nova. Si tam antiqua sunt, ut de illorum initio nulla prorsus possit haberi memoria, tunc ex sententia multorum doctorum, qui de hac re scripserunt, semper praesumuntur justa et licita. Nam juxta regulam juris quilibet semper praesumitur bonus, donec probetur contrarium. Quare quum non constet de injusto horum tributorum initio, praesumendum est, illud fuisse justum. Nam possidentis conditio melior est. Si vero hujusmodi exactiones sint novae, oportet, ut in his serventur omnes conditiones, alioquin

¹ Cap. 10. Edit. Paris. 1571 pag. 1630 ss.

² Angelus de Clavas († 1496) auctor Summae casuum conscientiae, quae angelica appellatur.

injustae erunt. Haec distinctio novi et antiqui tributi non probatur a Summa Tabiena¹ verbo „pedagium“. Nam ad justitiam omnium tributorum, ait, sive nova sive antiqua sint, requiritur, ut serventur omnes condiciones.

Secunda conditio est rationabilis causa; quae ex sola populi necessitate aut utilitate, et non ex principis utilitate sumenda est. Nam si princeps solum ob suum commodum tributa imponet, non justa sed tyrannica dicentur, quoniam rex propter populi utilitatem et non populus ob regis utilitatem datus est. Princeps enim nihil debet expetere in praemium, sed solum ad sustentationem status et necessarios sumptus, ut bene docet sanctus Thomas. Nam proprium praemium principis juxta Aristotelem est honor; quo qui non est contentus tyrannus est; quem honorem christianus princeps non in vanam gloriam, sed in Deum referre debet.

Tertia conditio, quae exigitur ad justam exactionem: Oportet, ut tributa sint moderata, servando debitam proportionem. Quae quidem proportio in multis est consideranda. 1. Inter ipsum tributum et causam, propter quam imponitur, ita ut non exigantur majora tributa, quam causa ipsa, propter quam imponuntur, postulet. Nam si majora exigantur, injusta sunt propter excessum; et oppositum faciendo peccant mortaliter et tenentur ad restitutionem. 2. Oportet haberi proportionem et commensurationem inter tributum et populum, cui tributum est impositum, ita ut ipsum tributum populi facultatem non excedat; alioquin injustum erit. Nam quod pro populi utilitate fuit institutum, non debet contra ipsius populi utilitatem militare. Tributum enim, etsi regi aut republicae solvatur, ut supra diximus, non propter regis, sed propter populi utilitatem solvitur. Ex quo sequitur, non deberi tantum tributum imponi, ut per illud populus destruat penitus aut in nimiam redigatur paupertatem. Qui

¹ Haec etiam Summa Summarum vocatur et Joannem Cagnazzo († 1521) auctorem habet.

enim hoc faciunt, juxta verba prophetae Ezechielis¹, non solum de lacte gregis comedunt, sed ipsum gregem excoriant. Quamobrem tributa, quae imponi debent ob causas necessarias, debent esse moderata. Et postquam tributum toti populo est impositum, oportet in illius distributione servari proportionem arithmetica, ita ut considerata ejusvis hominis facultate, tanto majus aut minus cuique imponatur tributum, quanto ille magis aut minus dives fuerit. Immoderata dicuntur tributa, quae exigantur ultra tertiam octavae partis, ut scribit Baldus,² ut refert Summa Tabiena verbo „pedagium“. Cui sententiae non solum ipse accedit, verum etiam Bartholomaeus Fumus in sua Summa,³ ubi affirmat non peccare illos, qui hujusmodi tributa defraudant.

Quarta conditio est, ut princeps recipiendo tributum, faciat id, propter quod fuit impositum, vel sit paratus facere, quando erit opus. Alioquin injustum erit ex sententia sancti Thomae.

Quinta conditio: Debet esse tale, ut perseveret causa, propter quam fuit impositum; et ea cessante cessare debet tributum. Alioquin injustum erit, nisi alia aequalis causa illi substitueretur, et inde ab alia causa haberet vim ut juste exigatur.

Sexta conditio est, ut non exigatur pro iis, quae deserviunt pro proprio victu ad alendam familiam. Dominicus de Soto⁴ affirmat, hoc esse contra jus naturae et prae se ferre injustitiae speciem, nec valere consuetudinem in contrarium. Hoc ipsum affirmat Angelus de Clavasio verbo „pedagium“; idem sentit Summa Rosella⁵ verbo „peda-

¹ Ezech. 34, 1—21.

² Baldus de Ubaldis, celebris jurisconsultus saec. XIV.

³ B. Fumus († c. 1545) Summam casuum conscientiae, quae Aurea Armilla vocatur, edidit.

⁴ De justitia et jure Lib. 3. qu. 6. art. 7. Edit. Lugduni 1569 pag. 199 s.

⁵ Ed. Argentinae 1516 fol. CLXXXVI. Auctor hujus summae est Antonius de Rosellis jurisconsultus saec. XV.

gium". Accedunt sententiae horum doctorum Cajetanus in sua Summa verbo „vectigal“,¹ et Bartholomaeus Fumus in sua Summa eodem titulo. His omnibus addit Cajetanus in sua Summa verbo „vectigal“, injusta et iniqua esse vectigalia, ex materia quacunq̄ue sint illa, quae imponuntur super aliis, quam super his, quae causa negotiationis vehuntur et ea esse contra civilem legem. Unde non ligant in foro conscientiae hujusmodi vectigalia.

Septima conditio est, ut hujusmodi exactiones non exigantur a clericis, neque ab aliis bonis ecclesiasticis, quamvis consuetudo sit in contrarium; de quo est caput Quamquam De censibus lib. 6.² Si tamen principes obtinerint in hac re facultatem a summo pontifice vel a concilio generali ob rationabilem causam, licite possunt illa exigere, et non aliter.

Quamobrem ad justitiam harum exactionum requiruntur: 1. legitima auctoritas imponendi talia tributa; 2. justa causa finalis, quae est solum bonum publicum; 3. justa forma, ut non violetur justitia distributiva et non sit immoderatum gravamen; 4. justa materia, ut non comprehendat nisi res negotiatorias, et non eas, quae sunt necessariae ad proprium usum; 5. justus usus, ut fiat illud publicum bonum, pro quo imposita sunt, et cessante causa cesset etiam tributum; 6. ut bona ecclesiastica sint exempta.

Injustae exactiones. Si autem tributa sive alia exactionum genera sunt injusta, apertum est, subditos non teneri in conscientia ea solvere, nisi forte ratione conscientiae erroneae, perjurii, mendacii, periculi et scandali. Quando vero his omnibus remotis hujusmodi injustae exactiones non solvuntur, non peccatur mortaliter; neque tenebuntur ad restitutionem; nam id faciunt, ut redimant suam vexationem. Praeterea tum injustae censentur exactiones, quam

¹ Ed. Paris. 1530 fol. 281.

² Cap. Quamquam 4 (III, 20).

una harum conditionum deest. Exigentes hujusmodi injusta tributa tyranni sunt, peccant mortaliter, ac tenentur ad restitutionem et ad pias causas illa dispensare, si ignorentur veri domini.

Dubiae exactiones. Alii doctores non infimae auctoritatis affirmant, tributa nostri temporis esse saltem dubia. Quamobrem dubitant de justitia aut injustitia illorum. Inter alios Angelus de Clavasio in sua Summa verbo „pedagium“ affirmat, tributa sive pedagia nostri temporis esse communiter illicita. Unde juxta eum, nisi probentur legitime imposita, debemus praesumere ea esse injusta, nisi subditi consenserint, ut talia tributa imponerentur; et tunc extranei sive forenses non tenentur illa solvere, sed solum cives, amoto periculo et scandalo; si tamen subditi sint nimis gravati ob alias impositiones, possunt, remoto scandalo, illa defraudare, quemadmodum videmus in multis civitatibus Italiae; nec tenentur ad poenam solvendam, nisi post sententiam judicis. Haec ille.

Deinde Summa Tabiena verbo „pedagium“ dicit, hoc esse maxime probabile, fraudantes hujusmodi gabellas, sive justae illae sint sive injustae, non peccare mortaliter, nisi forte ratione conscientiae erroneae, perjurii, mendacii, periculi et scandali, et solum teneri ad solutionem poenae, si deprehendantur in ipso facto; tum etiam, si ab illis exigatur, teneri solvere et non aliter. Addit idem auctor, fere omnia tributa esse immoderata et excedere octavam tertiae partis et ex consequenti esse injusta. Descendendo autem ad particularia dicit, gabellam vini, quae Venetis et Januae exigitur, esse injustam propterea, quod sit nimis immoderata et non solum excedit octavam tertiae partis; nam quum tertia¹ octavae, si bene computetur, sit quantum et aliquid amplius pro centenario, in illa solvuntur circiter viginti quinque et triginta pro centenario; saepe etiam, ut accepimus a viris probatae vitae, excedit valorem ipsius vini.

¹ Ms. quae tertia.

Quodsi quis dicat, ementes hujusmodi gabellas in hoc damnificari, respondet dictus auctor, quod hoc illis debet imputari, quia scientes illa e conditione emunt. Hoc ipsum confirmat Summa Angeli de Clavasio cum aliis summistis. Cajetanus etiam in sua Summa verbo „vectigal“ docet, communiter vectigalia, quae et pedagia dicuntur, esse damnata tum ratione materiae, quia limites negotiationis excedunt, tum ratione formae, quantum ad immoderatum gravamen, tum propter injustam causam. „Tot, inquit, conditiones exiguntur ad justa vectigalia, ut difficile forte sit, invenire vectigalia justa, et propterea merito damnata regulariter dicuntur utroque jure.“

Præterea Bartholomæus Fumus in sua Summa verbo „gabella“ affirmat, quod quando gabellae sunt dubiae, an sint justae, sicut communiter hodie sunt, confessores non debent cogere confitentes ad restitutionem, quia exponerent se periculo surripienti ad poenitentem, quod suum est.

Navarrus etiam in sua Summa¹ credit, leges pure humanas, quae habent annexam poenam, non obligare illarum transgressores in conscientia; quales sunt leges tributorum et aliarum exactionum, donec concilium aut sedes apostolica, quibus hoc convenit definire, aliud declaraverint. Nam, inquit ipse, „virī ex omni genere, tam nobiles quam ignobiles, tam docti quam indocti credunt, hujusmodi leges non obligare in conscientia, nisi hae leges redundarent in praedivini aliarum legum naturalium aut divinarum aut aliunde haberent vim obligandi in conscientia.“ Subjungit idem auctor, transgressores legum, quavis praeceptivae sint, si non habeant poenam annexam, non obligari in conscientia (si illud factum sit ob aliquam ignorantiam, non tamen crassam et affectatam), quia credunt, intentionem legislatoris non fuisse obligare illos ad culpam. Ex quibus colligit idem, defraudantes tributa et alia vectigalia non transgredi leges, nisi pure humanas,

¹ Martini Azpilcuetae Navarri Manuale sive Summa confessoriorum cap. 23. n. 55 ss. Opp. edit. Vemet. 1602, tom. I. pag. 395 ss.

sive civiles aut ecclesiasticae non praeceptivae, quae cum poena aut sine illa prohibent; quae quidem leges ex sententia auctoris non obligant in conscientia.

Dominicus de Soto¹ dicit adversus Alphonsum de Castro, legem poenalem ob id, quod dicat ipso facto aut ipso jure, aut quid simile, non obligare ad poenam ante sententiam a iudice latam, sic ut reus teneatur in conscientia, bona sua statim commissa culpa a se alienare; sed si quae lex taliter obligat, aliunde id venire² arbitrandum est. Et paulo superius sic loquitur: „Leges illae, quae humano tantum bono adversantur, licet in conscientia de se non obligent, ligant tamen quandoque ratione scandalī; quae vero divino bono impie repugnant nullatenus, sed³ aperte est illis obviandum.“⁴ Idem auctor dicit, quod ubi esset patentissima injuria ipsorum vectigalium, defraudari possent; tum etiam, quando vectigalia „cum magno rigore exiguntur,“ inquit, „satis est quod quisque dum tributum petitur, solvat obedirent, maxime ubi debitum non est magni momenti.“⁵

Cajetanus etiam in sua Summa verbo „vectigal“ inquit, defraudantes justa vectigalia peccare quidem mortaliter, non ratione praecepti neque ex inobedientia neque ratione poenae annexae contra ipsos transgressores, sed solum ex natura debiti reipublicae non soluti.

Quod hae leges vectigalium sint pure poenales et non obligant⁶ in conscientia, praesertim Venetiis et ut audio in toto dominio, probatur ex variis conjecturis.

Primo quia defraudantes hujusmodi tributa sunt major pars populi; ex qua defraudatione homines non redduntur infames; permittuntur a tota republica et nunquam puni-

¹ Ms. Segobia. Dom. de Soto De justitia et jure Lib. I. qu. 6. art. 6 Edit. cit. pag. 28, ss.

² Id venire desit in Ms.

³ Verba nullatenus, sed desunt in Ms.

⁴ Lib. 1. qu. 6. art. 4. concl. 3. pag. 29.

⁵ Lib. 3. qu. 6. art. 7.

⁶ Ms. obligare.

untur, ut sint aliis exemplo, nisi deprehendantur in ipsa fraude; tunc enim coguntur ad solvendam poenam, et hoc non semper sed aliquando. Praeterea ii, qui extrahant merces Venetiis, coguntur solvere vectigal illarum mercium. Et si eodem die aut post aliquot tempus merx illa introducenda est in aliquam urbem hujus domini, coguntur solvere idem vectigal, quod excedit 5 vel 6 pro centenariis.

Deinde Venetiis est quoddam genus vectigalium, quod appellatur messitaria, quod quidem ita solet celebrari: Omnes merces, quae Venetias ingrediuntur, solvunt 5 pro centenariis; quod si eadem merx centies in urbe vendatur, centies cogitur solvere idem vectigal. Quod quam justum sit, aliis relinquo defendendum, quum saepe eveniat, ut vectigal excedat valorem mercis. Intellego etiam, esse multos, qui hac via victum quaerant: Solent excogitare diversa genera exactionum; postmodum conveniunt principem et alios, quibus incumbit tributa imponere et dicunt, se excogitasse novum genus tributi; et ex hoc labore quaerunt mercedem; principi placet, et ita imponitur vectigal sive gabella. Et quamvis non certo sciamus, nullam esse rationabilem causam imponendi tale tributum, tamen ex variis conjecturis facile contrarium praesumi potest.¹

Deinde circa collectas illud est notandum, quod quum vectigalia, quae vulgo gabellae appellantur, tot laqueis subsint et de facto exigantur gabellae non solum pro mercibus, sed etiam pro rebus ad usum spectantibus, invenerunt, quod licet non possint per modum vectigalium imponi gabellae pro usu, possunt tamen per modum collectae im-

¹ In ms. sequuntur haec verba: „Hoc genus tributi frequens esse Venetiis, Romae et in aliquibus aliis urbibus Italiae, acceptimus a viris fide dignis. Non solum summistae, quos saepe citavimus, sunt in ea sententia, sed etiam alii viri gravissimi, theologi et canonistae, quos brevitatis gratia omitimus.“

poni communitatibus, hoc adjecto moderamine, quod imponant suis subditis tantum.¹

Ultimo, ad legis justitiam necesse est accedant omnes ejus causae: 1. causa finalis, ut pro communi bono condatur ipsa lex; 2. ex parte agentis requiritur, ut qui illam fert, suam facultatem non transgrediatur; 3. ex parte materiae, ut quae pro tempore et loco bona sunt, prohiberi non debeant; 4. ex parte formae requiritur, ut sit recta et aequa;² nam quum lex regula sit, debet ea rectitudine et aequitate splendere, ut talem servet proportionem ad cives tam in honoribus quam in oneribus, qualem ipsi habent ad corpus reipublicae. Quamobrem lex illa, quae his omnibus conditionibus non fuerit absoluta, non obligabit in conscientia. Quod haec omnia difficile inveniantur in legibus vectigalium, saltem Venetiis, omnibus est perspicuum. De quo lege Dominicum de Segobia.³

Caput III. Nostra sententia.

Nunc⁴ nostram sententiam de hac re breviter dicamus ad Dei gloriam, ut satisfaciamus petitionibus nostrorum confessoriorum, qui Venetiis degunt. Haec autem, quae in medium profereamus, non solum sanctae Romanae ecclesiae censurae submittimus, sed cujuslibet verius sententis iudicio. Priusquam ad conclusionem hujus rei deveniam, praemitenda nobis sunt aliqua.

Primum est: Leges humanae et potissimum leges vectigalium et aliarum exactionum, quibus exiguntur omnia genera tributorum, non mihi videntur ex sua natura⁵ in conscientia obligare (nisi legislatoris intentio contrarium expresserit), neque credo de facto obligare illas subditorum

¹ Ms. addit: „Et quia saepe ex forma solent esse injustae non servando distributivam justitiam ac proinde non obligare in conscientia subditos: et ita confundunt collectas, quas vulgus appellat tallias cum ipsis vectigalibus, ut hoc pacto omnes comprehendant.“

² Requiritur — aequa deest in ms.

³ Potius Soto.

⁴ Ms. Quid (!)

⁵ Videlicet necessario, ita ut leges mere poenales admitti nequeant.